

РОКИ МАЙЕРС

ЖАШОО УКУГУ

КОРГОЛУШУ ШАРТ

AKШ

КАТ
ЖӨНӨТҮП
ӨЗГӨРТҮҮ
КИРГИЗ

AMNESTY
INTERNATIONAL

УКУКТАР ҮЧҮН КАТ ЖАЗУУ

20 ЖЫЛДАН АШУУН ЖАЗЫЛЫП,
КЫЙЛА ӨМҮР ӨЗГӨРТКӨН КАТТАР

Кимдир-бирөөгө колдоо көрсөтүү үчүн бир аз гана адам бириксе, натыйжалар сонун болушу мүмкүн.

Мындан 20 жыл мурун Польшада активисттердин чакан тобу 24 сааттык кат жазуу марафонун өткөрүшкөн. Кийинки жылдарда бул идея кеңири жайылган. Бүгүнкү күндө “Кат жазуу марафону” — адам укуктары жаатында дүйнөдөгү эң ири иш-чарага айланды.

2001 -жылы 2,326 кат жазылса, 2022-жылы алардын саны 5,3 млн катка жеткен. Адамдар тилектештик көрсөтүүгө географиялык чек-аралар тоскоол эмес деген идеянын артында биригишип, твиттерди жазып, петицияларга кол коюп жана башка иш-чаралардын алкагында сөздүн күчүн колдонуп келишет. Алар бир нече жылдар бою 100дөн ашуун адамдын жашоосун өзгөртүүгө жардам берип, биргеликте аларды кыйноолордон, куугунтуктардан же адилетсиз камоолордон бошоткон.

Быйылкы өнөктүктө дагы дүйнөнүн ар тарабынан укуктары бузулган адамдарга колдоо көрсөтүлөт. Алардын арасында бийликтегилер, башкалары күч органдары, ал тургай чоң корпорациялар тарабынан да укуктары бузулгандар бар. Алар ким экенине байланыштуу же жөн гана өз укуктарын колдонгону үчүн куугунтукталгандар. Бирок биз барыбыз биргелешип алардын укуктары үчүн күрөшө алабыз. “Кат жазуу марафону” аркылуу алар бардык дүйнө жүзүндөгү миңдеген адамдардан атайын тилектештик каттарын ала алышат. Укуктары бузулган адамдар жана алардын үй-бүлөлөрү, жашоосундагы жагдайлар коомчулуктун назарында экенин жана алар унутта калбаганын билешет. Ал эми бийликтегилерге түздөн-түз кат жазып, адилеттүүлүктү орнотуу үчүн тез арада чара көрүүнү талап кылуу менен биз адилеттүү жана бирдей дүйнө түзө алабыз.

Кат жазуу аракеттери менен бирге, Amnesty International иш алып барган өлкөлөрдө чечим кабыл алган, бир нерсе өзгөртө алган адамдарга — саясатчыларга да кайрылат. “Кат жазуу марафону” ошондой эле, адилетсиздикти коомдук иш-чаралар аркылуу көрсөтүп, социалдык тармактарда эл аралык коомчулуктун көңүлүн бурат.

Мурдагы жылдары кат жазуу өнөктүгүнө катышкандар көптөгөн адамдар аларды колдоп жатканын түшүнүп, каттардын таасири аларга дем-күч бергенин билдиришкен.

Көбүнесе, кат жазуунун натыйжасында укугу бузулган адамдарга жана топторго карата өлкөдө бийликтегилердин мамилеси байкаларлык өзгөрөт. Айыптар алынып, адамдар камктан бошотулушу мүмкүн. Адамдарга гумандуу мамиле жасалып, адилетсиздикке каршы жаңы мыйзамдар же жоболор киргизилет.

“Чын жүрөктөн айтам, бул өнөктүк менин жашоомду сактап калды, мени алардан тирүү алып калды, анткени артыңда кимдер бар экенин түшүнүшөт”

-Яни Силва,
айлана-чөйрөнү коргоочу активист, 2021-жыл

БАШТАЛГАНГА ЧЕЙИН

Адам укуктары боюнча билим берүү иш-чарасын ар кандай онлайн же оффлайн форматта, мисалы, мектепте, жамааттык топто, үй-бүлөдө же активисттик топтордун арасында өткөрүүгө болот. Фасилитатор катары бул иш-чараны алып барып жаткан кезде аны контекстке жана топтун ыңгайына жараша ылайыкташтыра аласыз. Мисалы, талкуулана турган маселелер боюнча катышуучулардын буга чейин кандай маалыматы бар экенин, алардын санын жана иш-чарага жигердүү катышууга мүмкүнчүлүк бере турган көнүгүүлөрдү кантип мыкты уюштурууну, техникалык шарттарын (онлайн же оффлайн түрдөбү), жана башка кандай чектөөлөр бар экенин карап чыксаңыз болот. Катышуучулар кандайдыр бир иш боюнча аракет көрүүнү кааласа, бул алар үчүн коопсузбу сүйлөшүп көрүңүз.

Иш-чарадагы бардык көнүгүүлөр биргелешкен окутуу ыкмаларына негизделген. Анда катышуучуларга жөн гана маалымат берилбейт; алар кейстерге байланыштуу маселелерге суроо салышат, изилдешет, талдашат жана талкуулашат. Мындай ыкма аркылуу катышуучулар:

Негизги компетенттүүлүктөрүн жана жөндөмдөрүн **АРТТЫРАТ**

Суроолорду берет жана айтылган маселелерди тереңирээк түшүнүп, өз ой-пикирлерин **КАЛЫПТАНДЫРАТ**

Кызыкчылыктарына, жөндөмдөрүнө жана тынчсызданууларына жараша талкууларды жасап, үйрөнгөн нерсесин **БАШКАРА АЛАТ**

Өз-ара эмоционалдуу иштешүү жана жүрүм-турумдарын өнүктүрүү үчүн керек болгон **МЕЙКИНДИКИ ТАБАТ**

“Кат жазуу марафону” иш чарасы - Антверпен, Бельгия, 2022 ж.

Биз укуктары үчүн күрөшүп жаткан адамдар жөнүндө окуңуз:
amnesty.org/writeforrights (англис тилинде)

Өлкөңүздөгү Amnesty командасы менен байланышыңыз:
amnesty.org/countries (англис тилинде)

#W4R23 хэштегин колдонуп @Amnesty атына колдоо твитин жөнөтүңүз

Эгер сиз биргелешкен окутуу ыкмалары менен тааныш эмес болсоңуз, баштоодон мурда Amnesty International **Фасилитациялык колдонмосун** карап чыгыңыз:
amnesty.org/en/documents/ACT35/020/2011/en/ (англис тилинде)

Amnesty International адам укуктары боюнча онлайн курстарды, анын ичинде **“Кат жазуу марафону” өнөктүгүн** тааныштырган укук коргоочуларга арналган кыска курсту сунуштайт; academy.amnesty.org/learn

СӨЗДҮН КҮЧҮ БАР

АКТИВИСТТЕР АКТАЛЫП ЧЫКТЫ

2020-жылдын май айында бийликке каршы нааразылык акциясын баштап чыккандан кийин Сесилия Чимбири, Жоана Мамомбе жана Нетсай Марова камакка алынып, полиция бөлүмүнө жеткирилип, мамлекеттик номуру жок унаага күч менен отургузулуп, Зимбабвенин Хараре шаарынан сыртка чыгарылып кеткен. Андан соң аларды уруп-сабап, кыйноого алып, жол жээгине таштап кетишкен. Ооруканага жаткырылгандан кийин, нааразылык акциясына байланыштуу кыз-келиндерге карата кылмыш иштери козголгон. Кийинчерээк башына түшкөн оор сыноону билдиргендери үчүн, аларга жалган маалымат тараткан жана сот адилеттигине тоскоолдук кылган деген кошумча айыптар тагылган. Нетсай кол салуудан кийин Зимбабведен качып кеткен. “Кат жазуу марафону - 2022” өнөктүгүнө катышкандан кийин, алардын укуктарын коргоого жарым миллиондон ашык иш-аракеттер жасалып, Сесилия менен Жоана 2023-жылдын 4-июлунда Жогорку Сот тарабынан акталган.

© Amnesty International/Vongai Chikwanda/Kuwanah Moodley

ӨЛҮМ ЖАЗАСЫНАН БОШОТУЛДУ

Түштүк Судандык Магай Матиоп Нгонг 2017-жылдын 14-ноябрында киши өлтүрүүгө айыпталып, өлүм жазасына тартылган кезде мектеп окуучусу болчу. Магай судьяга өлүм кокустук экенин айтып, ал кезде болгону 15 жашта экенин билдирген. Бирок буга карабастан Магайга жактоочу берилген эмес жана ал киши өлтүрүү боюнча сотко тартылган. “Кат жазуу марафону - 2019” учурунда Магайга арналган 700,000ден ашуун иш-чаралар өткөрүлгөн. 2022-жылдын мартында Жогорку сот Магай окуя учурунда өспүрүм жашта экенин эске алып, аны бошотууга макул болгон. Магай азыр өлкөсүнөн аман-эсен чыгып кеткен жана ага окшош тагдырга туш болгон адамдарга жардам берүүгө чын дилден даяр.

УКУК КОРГООЧУ ЭРКИНДИККЕ ЧЫКТЫ

Мугалим жана ата Бернардо Кааль Соль Гватемаланын түндүгүндөгү Кахабон дарыясындагы гидроэлектростанциялардан жапа чеккен жамааттарды коргоо үчүн талыкпаган иштерди жүргүзгөн. Ал 2018-жылдын ноябрында бурмаланган айыптар менен жети жылдан ашык мөөнөткө эркинен ажыратылып, анын адам укуктарын коргоо иштерине чектөө коюлган. 2021- жылы “Кат жазуу марафону” өнөктүгү учурунда Бернардого үч жарым миллиондон ашык иш-аракеттер жасалып, ал 2022-жылдын март айында түрмөдөн бошотулган.

© Simone Dalmaso

АДАМ УКУКТАРЫ ТУУРАЛУУ

Адам укуктары – бул ар бирибизге таандык негизги эркиндиктер менен коргоолор. Алар жашына, улутуна, жынысына, расасына, ишенимдерине жана жеке багыттарына карабастан кадыр-барктын, тең укуктуулуктун жана өз ара урматтоонун принциптерине таянат.

Сиздин укуктарыңыз – алардын сакталышы, башкаларга адилеттүүлүк менен мамиле кылуу жана өзүңүздүн жашооңузду тандоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу. Негизги адам укуктары универсалдуу – алар баарыбызга таандык; дүйнөдөгү бардык адамдар аларга ээлик кылат. Алар ажыратылгыс – аларды бизден тартып алуу мүмкүн эмес. Ошондой эле, алар бөлүнгүс жана бири-бирине көз каранды. Алардын бардыгы бирдей мааниге ээ жана өз ара тыгыз байланышта.

Экинчи Дүйнөлүк Согуш учурунда жасалган мыкаачылыктардан кийин Адам укуктарынын жалпы декларациясы кабыл алынгандан баштап, адам укуктары боюнча эл аралык документтер бүткүл дүйнөдөгү адамдардын жашоосун жакшыртуу үчүн иштелип чыккан улуттук, аймактык жана эл аралык мыйзамдардын бекем пайдубалын түзөт. Адам укуктары бийликтегилерге мыйзамдар катары көрүлүшү мүмкүн. Алар бийликтегилер жана өкмөт мүчөлөрү үчүн алардын юрисдикциясындагы, ошондой эле чет өлкөдөгү адамдардын укуктарын урматтоо, коргоо жана аткаруу боюнча милдеттенмелерди жаратат.

Адам укуктары практикалык мүмкүнчүлүктөр болгондо гана орундатыла турган жыргалчылыктар эмес.

АДАМ УКУКТАРЫНЫН ЖАЛПЫ ДЕКЛАРАЦИЯСЫ (АУЖД)

АУЖД – Экинчи дүйнөлүк согуштан кийинки жылдарда жаңыдан түзүлгөн Бириккен Улуттар Уюму тарабынан иштелип чыккан. 1948-жылдын 10-декабрында кабыл алынган күндөн бери ал адам укуктары боюнча эл аралык системанын негизин түзөт. Дүйнөнүн ар бир өлкөсү бул документтин 30 беренесинде айтылган жалпы принциптерге баш ийе турганына макулдук берген.

АУЖД – бул декларация. Дүйнө жүзү боюнча бийлик тарабынан адамдарда мамиле кылууда белгилүү стандарттарга баш ийүү ниетинин декларациясы. Адам укуктары эл аралык мыйзамдын бир бөлүгү болуп калды: АУЖД кабыл алынгандан бери анын принциптеринин негизинде көптөгөн башка милдеттүү мыйзамдар жана макулдашуулар түзүлдү. Дал ушул мыйзамдар жана макулдашуулар Amnesty International сыяктуу уюмдарга, бийликтегилерди “Кат Жазуу Марафону” кейстеринде баса белгилеген мыйзамсыз жүрүм-турумдарынан же терс мамилесинен баш тартууга чакырууга негиз болот.

АДАМ УКУКТАРЫНЫН ЖАЛПЫ ДЕКЛАРАЦИЯСЫ

ЖАРАНДЫК УКУКТАР ЖАНА ЭРКИДИКТЕР

Жашоо укугу, кыйноодон жана кулчулуктан эркиндик, дискриминацияга жол бербөө укугу.

- 1-берене Өз беделинде жана укуктарда эркиндик жана теңдик
- 2-берене Дискриминацияга жол бербөө
- 3-берене Адамдын жашоо, эркиндик жана коопсуздук укугу
- 4-берене Кулчулуктан боштондук
- 5-берене Кыйноолордон эркиндик

ЮРИДИКАЛЫК УКУКТАР

Күнөөсүз деп саналуу укугу, акыйкат сот талап кылуу, негизсиз кармап кетүүдөн же мыйзамсыз кармоодон бошотуу укугу.

- 6-берене Бардык адамдар мыйзам менен корголот
- 7-берене Мыйзам алдында бардыгы бирдей
- 8-берене Мыйзам тарабынан белгиленген негизги укуктары бузулган кезде аларды калыбына келтирүү талаптары
- 9-берене Эч ким мыйзамсыз кармалууга, камалууга, же куугунтукталууга тийиш эмес
- 10-берене Акыйкат сот жараянын талап кылуу
- 11-берене Күнөөсү тастыкталганга чейин күнөөсүз деп саналуу
- 14-берене Куугунтукка алынганда чет өлкөдөн баш калкалоо чарасын издөө укугу

СОЦИАЛДЫК УКУКТАР

Билим алуу укугу, үй-бүлөө куруу жана улантуу, эс алуу жана ден-соолукка кам көрүү укугу.

- 12-берене Үй-бүлөөлүк жеке турмушуна кийлигишпөө жана жеке турак-жайынын кол тийбестигин коргоо укугу
- 13-берене Эркин жашоо жана мамлекеттер арасында эркин саякаттоо укугу
- 16-берене Никеге туруу жана үй -бүлөлүк турмушун баштоо укугу
- 24-берене Эс алуу жана бош убактысын пайдалануу укугу
- 26-берене Билим алуу укугу жана башталгыч билим акысыз болууга тийиш

ЭКОНОМИКАЛЫК УКУКТАР

Турак-жайга ээ болуу, иштөө, пенсияга чыгуу жана татыктуу турмуштук стандартта жашоо укугу.

- 15-берене Жарандыкка ээ болуу укугу
- 17-берене Жеке турак жайга жана мүлккө ээ болуу укугу
- 22-берене Социалдык жактан камсыз болуу укугу
- 23-берене Адилеттүү эмгек акыга иштөө жана кесипчилик союздарга кирүү укугу
- 25-берене Ден соолук жана жыргалчылыгына кам көрүү үчүн адекваттуу турмушта жашоо укугу

САЯСИЙ УКУКТАР

Өлкөнү башкарууга катышуу, добуш берүү, тынч чогулуштарды өткөрүү, сөз эркиндиги, дин жана ишеним укуктары.

- 18-берене Ишеним жана дин эркиндиги укугу
- 19-берене Сөз эркиндиги жана маалыматты жайылтуу укугу
- 20-берене Тынч чогулуштарга катышуу жана ассоциацияларга кирүү эркиндиктери
- 21-берене Өз өлкөндү башкарууга катышуу укугу

МАДАНИЙ ЖАНА ТИЛЕКТЕШТИК УКУКТАРЫ

Коомчулуктун маданий турмушуна катышуу укугу.

- 27-берене Өз коомчулугуңздун маданий жашоосуна катышуу укугу
- 28-берене Бардык укуктар толугу менен ишке ашырылышы мүмкүн болгон эл аралык тартипке болгон укук
- 29-берене Башкалардын укуктарын сыйлоо жоопкерчилиги
- 30-берене Бул укуктардын бирин дагы тартып алууга тыюу салынат!

ИШ-ЧАРА

ӨЛҮМ ЖАЗАСЫН ТОКТОТУУ

НЕГИЗГИ ТҮШҮНҮКТӨР

- Жашоо укугу
- Өлүм жазасы

БУЛ ИШ-ЧАРА БОЮНЧА

Катышуучулар өлүм жазасы тууралуу практикалык көнүгүүлөрдүн жардамы менен таанышып, эмне үчүн ал жашоо укугун бузуу экенин жана эмне үчүн аны алып салуу керектиги жөнүндө маалымат алышат. Катышуучуларга Америка Кошмо Штаттарындагы (АКШ) Алабама штатынын губернаторунан Роки Майерстин өлүм жазасы өкүмүн жеңилдетүүгө жана Роккиге тилектештик көрсөтүүгө чакырган каттарды жазуу сунушталат.

ЖАШЫ 14+

КЕРЕКТҮҮ УБАКЫТ

60 мүнөт. “Аракет көрүү” бөлүмү үчүн сизге кошумча убакыт керек болушу мүмкүн.

ИШ-ЧАРАНЫН НАТЫЙЖАЛАРЫ

Катышуучулар:

- Өлүм жазасы деген түшүнүк жана эмне үчүн ал жашоо укугун бузуу экенин. **түшүнүшөт.**
- Жашоого укугу бузулуп, өмүрү коркунучта турган адамдар үчүн боорукердиктин жана тилектештиктин күчүн **аныкташат.**
- Amnesty International уюмунун “Каттар марафону” өнөктүгү **менен таанышат.**
- Роки Майерсти колдогон жана ага тилектештик каттарын **жазышат.**

МАТЕРИАЛДАР

- Колдонмо: 2022-жылга карата Өлүм жазасын колдонгон өлкөлөрдүн глобалдык картасы (9-бет)
- Колдонмо: Рокинин окуясы (11-бет)
- Башкы маалыматтар жана өлүм жазасы боюнча сөздүк (10-бет)
- Адам укуктарынын жалпы декларациясы (АУЖД), жөнөкөйлөтүлгөн версиясы (5-бет)
- Кагаз, калем, көркөм чыгармачылык үчүн куралдар жана конверттер (эгер кат жөнөтө турган болсоңуз)

- Кошумча материал: Каттардын үлгүлөрүн бул жерден караңыз: amnesty.org/writeforrights/

ДАЯРДАНУУ

- Ар бир катышуучу үчүн колдонмолорду же керектүү материалдарды принтерден чыгарып алыңыз.
- 10-беттеги башкы маалыматтарды жана 11-беттеги Рокинин окуясын окуп чыгыңыз.

КӨБҮРӨӨК МААЛЫМАТ АЛУУ ҮЧҮН

- “Каттар марафону” боюнча 20 мүнөттүк курска бул жерден каттала аласыз: academy.amnesty.org/learn/course/external/view/elearning/145/write-for-rights-a-short-guide
- Онлайн курс: Өлүм жазасына каршы туруп: academy.amnesty.org/learn/course/external/view/elearning/102/taking-a-stance-against-the-death-penalty

1. ӨЛҮМ ЖАЗАСЫ ДЕГЕН ЭМНЕ? (5 МҮНӨТ)

Жалпы катышуучуларга төмөнкү суроолорду узатыңыз ?

- Өлүм жазасы деген эмне?
- Бул тууралуу эмне билесиз?

Бир нече катышуучудан жооп алгандан кийин оң жактагы аныктаманы окуп бериңиз.

“2022-жылга карата Өлүм жазасын колдонгон өлкөлөрдүн глобалдык картасы” колдонмосун катышуучуларга таратып чыгыңыз (9-бетте). Алардан өлүм жазасы эң кеңири колдонулган беш өлкөнү атап берүүнү жана алардан көңүл бура турган бир нерсе болсо айтып берүүнү сураныңыз.

5 МҮНӨТ

Жасаган кылмышы үчүн мамлекет бироону жоопко тартып, өлүмгө кесүү өкүмү - “өлүм жазасы” деп аталат. Ошондой эле, бул өтө оор кылмыштар үчүн гана берүүлүчү “өзгөчө катаал жаза чарасы” деп да аталат.

2. ӨЛҮМ ЖАЗАСЫ - ДЕБАТТЫК ТАЛКУУ

10-беттеги **Сөздүктү** колдонуп, ырайымдуулук, жазаны жеңилдетүү жана мунапыстын аныктамаларын түшүндүрүп бериңиз. Жерге же полго сызык чийип, бир тарабын “Ооба”, экинчисин “Жок” деп белгилеңиз. Катышуучулардан төмөнкү суроолорго берген жоопторунун негизинде ушул сызык боюнча жайгашуусун айтыңыз:

- Сиз өлүм жазасын колдонууга макулсузбу?
- Адилеттүү коомдо “өмүрдүн ордуна өлүм жазасын” колдонуу керекпи?
- Жетишсиз далилдер менен бир нерсеге айыпталып, үстөк күнөөлүү деп табылып, натыйжада сизге каршы өлүм жаза өкүмү чыгарылганын элестетиңиз. Ал эми адвокатыңыз сотко апелляция менен кайрылгандын ордуна, сизден баш тартып жатат. Сиз буга каршылык көрсөтпөй, адилеттүүлүктү талап кылбай же ырайымдуулук сурабай өкүмдү кабыл алат белеңиз?

20 МҮНӨТ

- Эгер таасириңиз же мүмкүнчүлүгүңүз бар болсо, өлүм жазасына кесилген адамдарды кечирет белеңиз?
- Сиз бардык адамдар кыймыл-аракетине, терисинин түсүнө, кирешесине, жынысына, өздүгүнө, улутуна, майыптыгына же башка өзгөчөлүктөрүнө карабастан жашаганга укуктуу деп эсептейсизби?

Катышуучулар ар бир суроого “Ооба” жана “Жок” деген жоопторуна жараша жайгашкандан кийин, бир нече ыктыярчылардан алардын жүйөөлөрүн түшүндүрүп берүүсүн сураңыз.

Катышуучуларды кайра чогултуп, Адам укуктарынын жалпы декларациясынан төмөнкү эки беренени окуп бериңиз.

“3-берене- Ар бир адам жашоого, эркиндикке жана жеке кол тийбестикке укуктуу”.

“2-берене – Ар бир адам эч кандай айырмачылыгына, расасына, терисинин түсүнө, жынысына, тилине, динине, саясий же башка ынанымдарына, улуттук жана социалдык тегине, мүлктүк, тек-жайлык же башка абалына карабастан ушул Декларацияда жарыяланган бардык укуктарга жана бардык эркиндиктерге ээ болууга тийиш”.

Андан кийин төмөнкү суроолорду колдонуп, тиешелүү жагдайлар боюнча маалымат бериңиз.

- Эгер жашоого болгон укук бардыгына тиешелүү болсо, анда адамдар дагы эле өлүм жазасына тартылышы керекпи?
- Өлүм жазасы башка жазаларга караганда адамдарды кылмышка баруудан натыйжалуураак токтотот деп ойлойсузбу?
- Өлүм жазасына келгенде, мамлекет баарына калыстык менен мамиле жасайт деп ишенесизби же аны ишке ашырууда бир тараптуулуктун жана дискриминациянын белгилерин байкайсызбы?

Тема боюнча түшүнүктү бекемдөө үчүн **башкы маалыматтар** бөлүгүндөгү (10-бет) кошумча элементтерди колдонуу менен талкууну алып барып, көнүгүүнү бул билдирүү менен жыйынтыктаңыз.

“Өлүм жазасы дагы эле эл аралык укук боюнча мыйзамдуу жаза болуп саналат, бирок Amnesty International уюму өлүм жазасын жашоого болгон укукту бузуу деп эсептейт. Ошондуктан, Amnesty International уюму адамдардын жашоого болгон укугун коргоо үчүн эл аралык укуктук чечмелөөнү өзгөртүүнүн үстүндө иштеп жатат. Дүйнө жүзү боюнча өлүм жазасын күтүп, түрмөдө отурган көптөгөн адамдар бар, алардын жашоо укугу корголууга тийиш. Кимдир бирөөнүн жашоо укугун коргоого Сиз да салым кошо аласыз”.

3. ЧАЛА ТЕРИШТИРҮҮГӨ КАРАБАСТАН ӨЛҮМ ЖАЗАСЫ ТИЗМЕГИНДЕ:

РОКИ МАЙЕРСТИН ОКУЯСЫ (20 МҮНӨТ)

Катышуучуларга бул чыныгы жашоодогу кырдаал экенин айтып, төмөнкү абзацты окуп бериңиз.

“Роки Майерс – АКШнын Алабама штатында өлүм жазасына кесилген кара түстүү адам. Ал Нью-Джерсиде жакырчылыкта чоңойгон жана 11 жашында ага акыл-эс майыптыгынан жабыркайт деген диагноз коюлган. Рокини тааныгандар аны мүнөзү жумшак жана боорукер деп сыпатташат. 1991-жылы түндүрдүн биринде Алабама штатынын Декатур шаарында анын жашоосу түп-тамыры менен өзгөргөн”.

Катышуучуларды жуптарга бөлүп, экиден иштөөнү сураныңыз жана ар бир жупка Рокинин окуясы жөнүндө колдонмону (11-бет) таратып бериңиз. Андагы маалыматты окуп, төмөнкү суроолорду талкуулоо үчүн аларга 10 мүнөткө жакын убакыт бериңиз:

- Рокини адам өлтүрүүгө түздөн-түз байлаганыштарган эч кандай далилдердин жоктугуна карабастан, анын өлүм жазасына тартылышы сизди тынчсыздандырдыбы?
- Сиздин оюңуз боюнча, Рокинин расасы анын күнөөлүү деп табылып, катаал жаза тагылганда роль ойнодубу?
- Рокинин акыл-эс майыптыгы бар жана бул анын сабаттуулугун чектейт. Анын үстүнө Рокинин кызыкчылыгын коргоп, өз милдетин туура аткарган адвокаты болгон эмес. Бул адилеттүү соттук териштирүүгө мүмкүнчүлүк жаратабы?
- Сиздин оюңуз боюнча, Рокиге ырайым чыгарылышы керекпи? Эмненин негизинде?

Катышуучуларды кайра бириктирип, ар башка жуптардан жоопторду чогултуңуз. Көнүгүүнү өлүм жазасын колдонуу адам укуктары боюнча олуттуу кооптонууну жаратат деген жыйынтык чыгарып,

20 МҮНӨТ

төмөнкү маалыматтарды бөлүшүп кетиңиз: Адамдардын тубаса кадыр-баркын урматтоо жана коргоо менен каралган жазанын башка түрлөрү бар. Бирок, аларга карабастан өлүм жазасы дагы деле колдонулуп келүүдө жана ал жазанын өтө катаал түрү болуп саналат. Ал эми, Рокинин жагдайындай адилетсиз соттук чечимдерге туш болгондордун абалы мындан да татаал. Андыктан Рокиге кошулуп, Алабама штатынын губернаторунан анын өлүм жазасын жеңилдетүүнү сураңыз.

4. АРАКЕТ КӨРҮҮ: РОКИНИН ӨЛҮМ ӨКҮМҮН ТОКТОТУУ

Amnesty International уюмунун “Каттар Марафону” өнөктүгү жөнүндө кененирээк айтып бериңиз. Уюмдун кайдыгер эмес адамдарды Рокки Майерс үчүн адилеттүүлүктү талап кылууга чакырып жатканын түшүндүрүңүз. Жазылган каттардын жана башка аракеттердин кандай ийгиликтерди жаратканын көрсөткөн былтыркы өнөктүктөн мисалдарды келтирсеңиз болот (3-бет). Мисал катары “Каттар марафону 2019” өнөктүгү алкагында жасалган иш-аракеттердин артынан өлүм жазасынан кутулган Моисей Акатугбанын бир мүнөттүк видеосун бул жерден көрсөтө аласыз: Каттар марафону : youtu.be/8cU6EPY5r_c (англис тилинде).

Эгерде катышуучуларга берилген убакыттын ичинде кандайдыр бир аракет көрүүгө убакыт жетпесе, аны кийинчерээк кантип ишке ашырууну уюштурууга колдоо көрсөтүңүз же ал аракеттерди топторго бөлүштүрүп бериңиз. Катышуучуларды креативдүү болууга шыктандырыңыз.

15 МҮНӨТ

Катышуучуларга Рокинин видеосун бул шилтеме аркылуу көрсөтө аласыз:
www.amnesty.org/w4r-videos
(англис тилинде).

КАТ ЖАЗУУ

Катышуучуларды оң жактагы байланыш даректерин колдонуп, Алабама штатынын губернаторуна кат жазууга чакырыңыз.

- Аларга губернаторго бул каттын жеке өзгөчөлүгүн белгилөө үчүн өздөрү жөнүндө бир нерсе айтууну сунуштаңыз.
- Роки Майерстин окуясында аларды эмне таң калтырганын белгилөөнү айтыңыз.
- Аларга бийлик жашоо укугун урматтоосу жана колдоосу эмне үчүн маанилүү экенин билдирүүсүн белгилеңиз.
- **Роки Майерске ырайым кылуу жана анын өлүм жазасын жеңилдетүү үчүн Алабама штатынын губернаторун өзүнүн ыйгарым укуктарын колдонууга чакырууну айтыңыз.**

Governor of Alabama (Алабама штатынын губернаторуна)

Office of the Governor of Alabama
600 Dexter Avenue
Montgomery, AL 36130
USA

Кайрылуу: Урматтуу Губернатор

Электрондук дареги (e-mail):
info@governor.alabama.gov

ТИЛЕКТЕШТИК КӨРСӨТҮҮ

Роки Майерсти дүйнөлүк саякатка алып чыгыңыз! Рокиге эң жакшы көргөн саякат откыткаларыңыздын, кичи мекениңиздин сүрөттөрүн, эс алууга барган жерлериңиздин же сиз жактырган фестивалдар, театр оюндары ж.б. ушул сыяктуу сүйүктүү жайларыңыздын сүрөт-откыткаларын жөнөтүңүз. Алар жөнүндө кыскача баяндап, эмне үчүн жакшы көрөрүңүздү сүрөттөгөн же алар тууралуу кызыктуу фактылар камтылган кыска билдирүүлөрдү кошуп жибериңиз. Айрым кеңештер:

- Визуалдык компоненттерди кошууну унутпаңыз. Себеби, Рокки жакшы окуй албайт, андыктан билдирүүлөрүңүздү жөнөкөй кылып, так кол жазмалар менен жазууну өтүнөбүз. Ошондой эле, каттарды же билдирүүлөрдү англис тилинде жазыңыз. Эгер башка тилде болсо, сөзсүз түрдө англисче котормосун кошуп жөнөтүңүз.
- Мааниси кыйыр же ойго салбаган, же графикалык мазмуну жок, кадыр баркка шек келтирбеген откыткаларды жана сөздөрдү таңдаңыз.
- Өмүргө, өлүмгө же өлүм жазасына багытталган каттарды же сүрөттөрдү колдонуудан алыс болуңуз.
- Сиздин каттарда эч кандай диндик үгүттөөлөр жок экенин текшериңиз.

Каттарыңызды жана билдирүүлөрүңүздү оң жакта көрсөтүлгөн дарекке жөнөтүңүз.

Rocky Myers, AIS 0000Z563

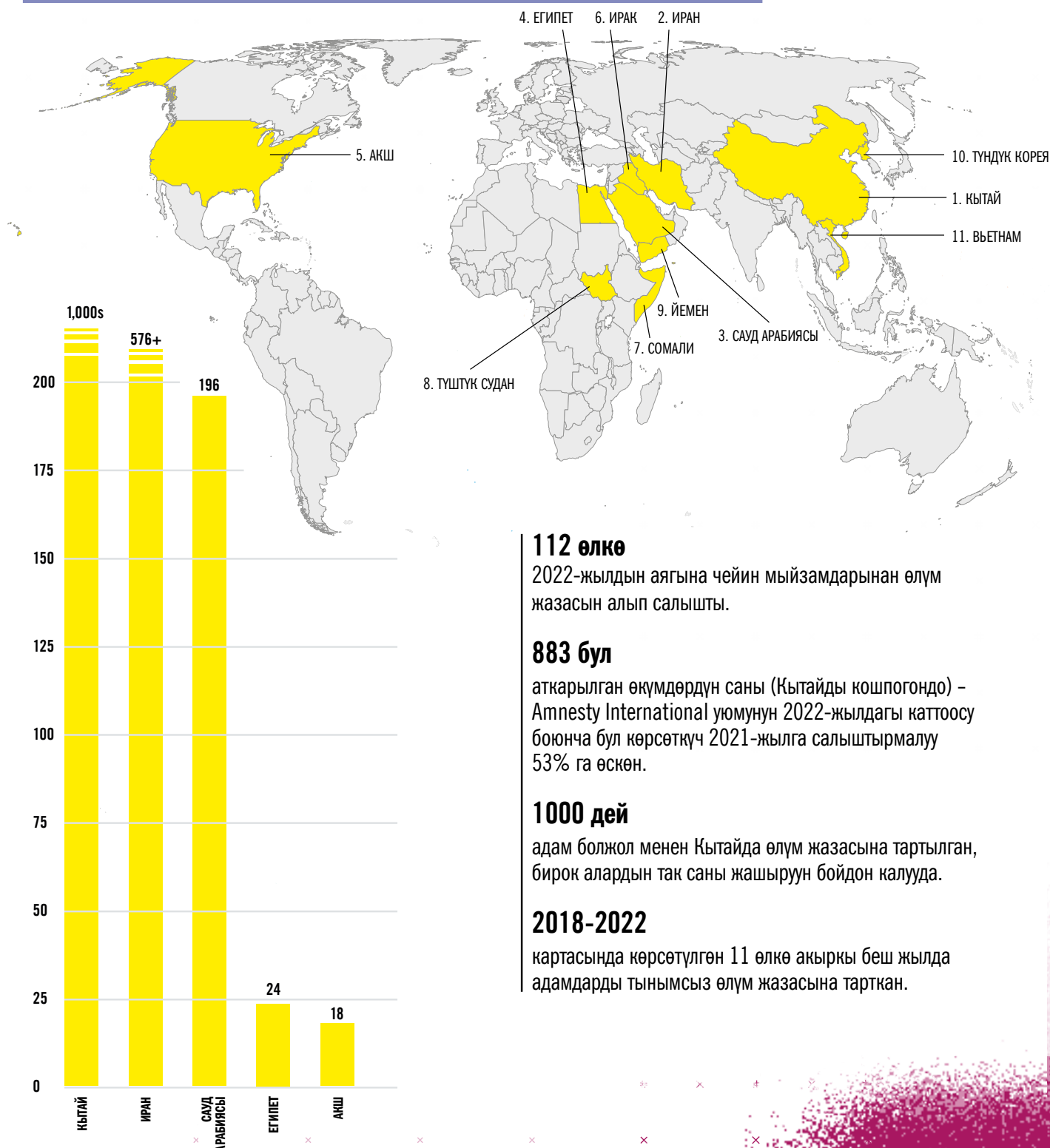
Holman Correctional Facility, M-44
Holman 3700
866 Ross Road
Atmore, AL 36503
USA

Каттарда жөнөтүүчүнүн дареги толук түрдө жазылганда гана Роккиге жеткирилет. Мында окуган же иштеген мектебиңиздин же Amnesty International уюмунун АКШдагы дарегин колдоно аласыз:

311 43rd Street
7th Floor
New York, NY 10036
USA

КОЛДОНМО

2022-ЖЫЛГА КАРАТА ӨЛҮМ ЖАЗАСЫН КОЛДОНГОН ӨЛКӨЛӨРДҮН ГЛОБАЛДЫК КАРТАСЫ

112 өлкө

2022-жылдын аягына чейин мыйзамдарынан өлүм жазасын алып салышты.

883 бул

аткарылган өкүмдөрдүн саны (Кытайды кошпогондо) – Amnesty International уюмунун 2022-жылдагы каттоосу боюнча бул көрсөткүч 2021-жылга салыштырмалуу 53% га өскөн.

1000 дей

адам болжол менен Кытайда өлүм жазасына тартылган, бирок алардын так саны жашыруун бойдон калууда.

2018-2022

картасында көрсөтүлгөн 11 өлкө акыркы беш жылда адамдарды тынымсыз өлүм жазасына тарткан.

БАШКЫ МААЛЫМАТТАР

БАШКЫ МААЛЫМАТТАР

Адамдар күн сайын ар кандай кылмыштары үчүн жазаланып, кээде кылмыш деп эсептелбеши керек болгон аракеттери үчүн да өлүм жазасына тартылышат.

Кээ бир өлкөлөрдө төмөнкү кылмыштар үчүн да өлүм жазасына тартылышы мүмкүн:

- Баңгизат менен байланышкан кылмыштар
- Терроризмге байланышкан иш-аракеттер
- Адам өлтүрүү

Айрым учурда буга бул категориялар да кирет:

- 18 жашка чейинкилер
- Психикалык жактан жабыр тарткандар жана акыл-эс майыптыгы бар адамдар

Буларга себеп болгон жагдайлар:

- Адилетсиз соттук териштирүү
- Эл аралык мыйзамдарды жана стандарттарды ачык бузуу
- Өлүм өкүмү качан аткарыла турганын билбей, көп жылдар бою түрмөдө жазасын күткөн адамдар

Өлүм жазасы – бул эң катаал, адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган жаза деп эсептелинет. **Кылмыштуулуктун санын азайтууда өмүр бою эркинен ажыратууга караганда өлүм жазасы натыйжалуу экенине эч кандай далил жок.** Amnesty International – айыпталуучунун ким экенине, кылмыштын түрүнө же жагдайына, алардын күнөөлүү же күнөөсүз экендигине же аткаруу ыкмасына карабастан, бардык учурларда өлүм жазасына каршылыгын билдирет.

Өлүм жазасы – эң катаал жаза катары да белгилүү. Ал кайтарылгыс болуп саналат жана адатта, күнөөсү шектүү далилдерден тышкары башка негиздерге таянбаган учурларда колдонулганы кездешет. Ошондой эле, дискриминациялык мүнөздө да колдонулуп келет. Өлүм жазасы негизинен аз камсыз болгондорго же маргиналдуу топторго жана этникалык азчылыктарга таандык болгондорго карата пропорционалдуу эмес колдонулат.

Кара терилүү адамдар АКШнын калкынын болжол менен 13% түзсө да, АКШда өлүм жазасына тартылгандардын 41%-дан ашыгын бул өндөгү адамдар түзөт. Бүгүнкү күндө АКШнын дээрлик жарымы жана дүйнө өлкөлөрүнүн үчтөн экиси өлүм жазасын алып салышты, бирок жасала турган дагы көп иштер бар.

ӨЛҮМ ЖАЗАСЫ ЖАНА АДАМ УКУКТАРЫ

Amnesty International - өлүм жазасы Адам укуктарынын жалпы декларациясында (АУЖД) корголгон адам укуктарын, атап айтканда жашоо укугун (3-берене) жана кыйноодон же башка ырайымсыз, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиледен же жазадан эркин болуу укугун бузат деп эсептейт (5-берене). АУЖД – бул эркиндиктин, адилеттүүлүктүн жана тынчтыктын негизи катары башкы адам укуктарын илгерилетүүнү камсыздоочу мамлекеттердин милдеттенмеси. Анда жазылган укуктар ар бир адамга мүнөздүү. Алар жакшы жүрүм-туруму үчүн бийликтер тарабынан бериле турган артыкчылыктар эмес жана туура эмес жүрүм-туруму үчүн ал укуктарынан ажыратууга болбойт.

Эл аралык макулдашылган мыйзамдар жана стандарттар боюнча өлүм жазасы толугу менен жоюлганга чейин, дискриминациядан алыс адилеттүү соттук процесстен кийин адам өлтүрүлгөн учурларда гана колдонулушу мүмкүн. Мамлекет кимдир-бирөөнү соттоп, бирок ага адилеттүү соттук териштирүү мүмкүнчүлүгүн бербей койгондо, ал тийиштүү процесске болгон укуктан жана мыйзам алдында тең укуктуулуктан баш тартат жана өз билемик менен адамды өмүрүнөн ажыратат. Өлүм өкүмүнүн кайтарылгыс жазасы жабырлануучунун туура эмес соттолгондугу үчүн адилеттүүлүктү калыбына келтирүү укугун гана эмес, ошондой эле сот системасынын каталарын оңдоо мүмкүнчүлүгүн да жок кылат.

СӨЗДҮК

Бардык кылмыштар үчүн аболиционист (жокко чыгаруунун тараптары): Кылмыштын кандай гана түрү болбосун мыйзамда өлүм жазасын колдонбогон өлкөлөр.

Иш жүзүндө аболиционист: Адам өлтүрүү сыяктуу кылмыштар үчүн мыйзамда өлүм жазасы бар, бирок акыркы 10 жылда эч кимди өлүм жазасына тарткан эмес. Мындай өкүмдөн баш тартуу үчүн башка түрдө колдонулган практикасы же ыкмасы бар деп эсептелген өлкөлөр.

Ырайымдуулук: жазаны кыскартуу же ал тургай аны толугу менен алып салуу аркылуу ырайымдуулукту же кеңиримдүүлүктү көрсөтүүчү акт; ошондой эле, жазаны кыскартуучу жана мунапысты да камтыган жалпы термин катары колдонулат.

Жеңилдетилген жаза: өлүм жазасын жеңилерээк жаза менен алмаштыруу, мисалы, мөөнөттүү эркинен ажыратуу жазасын берүү

Мамлекет кимдир бирөөнү жасаган кылмышы үчүн жоопко тартып, өлүм өкүмүн чыгаруу “өлүм жазасы” деп аталат.

Акталуу: Өкүм чыгарылып, даттануу процесси аяктагандан кийин, соттолгон адам кийинчерээк кылмыш жоопкерчилигинен бошотулат же башында айыпталган кылмыш үчүн акталып, мыйзам алдында күнөөсүз деп табылат.

Эң оор кылмыштар: Эл аралык мыйзамдар өлүм жазасына жол берген кылмыштардын жалгыз категориясы. Эл аралык уюмдар бул жагдайды атайылап өлтүрүү менен байланышкан кылмыштар менен гана чектелиши керек деп чечмелешет.

Мунапыс берүү: соттолгон адам андан аркы жазадан толук бошотулат. Мунапыс ар кандай себептер менен берилиши мүмкүн.

РОКИНИН ОКУЯСЫ

📍 АКШ

КАТ
ЖӨНӨТҮП
ӨЗГӨРТҮҮ
КИРГИЗ

AMNESTY
INTERNATIONAL

Роки Майерсти билгендер аны мүнөзү жумшак жана боорукер деп сыпатташат. Ал бир туугандарын, балдарын жана неберелерин жакшы көрөт, алар да аны абдан жакшы көрүшөт. Роки мурда ага жакын чиркөө хорунда барабанда ойночу. 11 жашында ага акыл-эсинен жабыркайт деген диагноз коюлуп, майыптыгы аныкталган. Рокиге жазууларды окуу, күндөрдү жана убакытты эсине сактоо кыйын. 1991-жылы, түндөрдүн биринде Алабама штатынын Декатур шаарында анын жашоосу түп-тамыры менен өзгөргөн.

Көбүнчө каралар жашаган аймакта улгайган ак аял киши колдуу болгон. Роки кара түстөгү адам, ал көчөнүн карама-каршы тарабында жашачу. Жабырлануучуга таандык видеомагнитофонду эске албаганда, аны адам өлтүрүү менен байланыштырган эч кандай далилдер табылган эмес. Бирок буга карабастан, Роки кылмышка күнөөлүү деп табылып, жоопко тартылган. Ал видеомагнитофонду көчөдө ээсиз жаткан жеринен таап алганын кайталап келет.

Көрсөтмөлөрдө карама-каршылыктар көп болуп, бул процесске полиция кысым жасады деген айыптоолор коштолгон - негизги күбөлөрдүн бири кийинчерээк ал калп айтканын билдирген. Актар басымдуулук кылган калыстар тобу аны күнөөлүү деп таап, бирок ага өмүр бою эркинен ажыратуу жазасын сунуштаган. Сот болсо анын ордуна Рокини өлүм жазасына тартылсын деген өкүм чыгарган. Ал эми учурда калыстардын сунушунан баш тартуу Алабама штатында мыйзамсыз деп эсептелет.

АКШнын Жогорку Соту акыл-эс майыптыгы бар айыпталуучулар “туура эмес өлүм жазасына тартылууда өзгөчө коркунучка туш болушат” деп чечти. Бул, албетте, Рокиге толук тиешелүү. Мыйзамдын натыйжасыз өкүлү менен алпурушуунун айынан жана соттолгондон кийин жактоочусу таштап кеткендиктен Роки даттануу мөөнөтүн өткөрүп жиберген. Ага берилген өлүм өкүмүн аткаруу каалаган убакта белгилениши мүмкүн. Андыктан анын жалгыз үмүтү Алабама штатынын губернаторунун мунапыс берүүсү.

© Private

© WeaponizingArchitecture

© Private

Жогоруда: Роки Майерс соттолгондон кийин которулган Алабама штатынын Атмор шаарындагы Холман түзөтүү мекемеси
Ортодо: Рокинин соту болгон Алабама штатынын Декатур шаарындагы Морган округунун сот имараты.
Төмөндө: Рокиге тилектештикти көрсөтүүгө арналып жасалган Рокинин сүрөтү бар откырыктар.

AMNESTY INTERNATIONAL

ТУУРАЛУУ

Amnesty International - 10 миллиондон ашуун адамдан түзүлгөн бирдиктүү кыймыл. Бул ар бир адамда гумандуулукту мобилизациялап, бардыгыбыз укуктарыбыздан тегиз пайдалана ала турган өзгөрүүлөр үчүн өнөктүктөрдү жүргүзөт. Биздин көз караш – бул бийликтегилер убадаларын аткарган, эл аралык мыйзамдарды сыйлаган жана жоопкерчиликтерин сезген дүйнө. Биз качан жана кайсы жерде мыйзам бузуулар болбосун аларды иликтеп, фактыларды ачыкка чыгарабыз. Бийликтегилерди, ошондой эле ишканалар сыяктуу башка таасирдүү топторду колдоо менен алардын берген убадаларын аткарып, эл аралык мыйзамдарды сыйлашына аракет көрөбүз. Биз менен иштешип жаткан адамдардын таасирдүү окуяларын айтып берип, дүйнө жүзү боюнча миллиондогон колдоочуларды өзгөртүү үчүн өнөктүккө жана алдыңкы катардагы активисттерди коргоого мобилизациялайбыз. Биз адамдарга билим берүү жана тренингдер аркылуу өз укуктарын талап кылууларын колдойбуз.

Биздин иштер адамдарды коргойт жана күчтөндүрөт – өлүм жазасын алып салуудан сексуалдык жана репродуктивдик укуктарды өнүктүрүүгө; дискриминацияга каршы күрөшүүдөн качкындардын жана мигранттардын укуктарын коргоого чейин иштерди жүргүзөбүз. Кыйноого алгандарды жоопко тартылуусуна, репрессивдүү мыйзамдарды өзгөртүүгө жана өз оюн айтканы үчүн камалгандарды бошотууга жардам кылабыз. Эркиндигине же кадыр – баркына коркунуч жаралган ар бир адам үчүн аракет көрүп, алардын укуктарынын корголушуна чакырык жасайбыз.

© Amnesty International 2023

Башка түрдө көрсөтүлгөн учурдан тышкары, бул документтин мазмуну Creative Commons лицензиясына таандык (атрибуция, коммерциялык эмес, туунду эмес, эл аралык 4.0).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Көбүрөөк маалымат алуу үчүн www.amnesty.org веб-сайтыбыздагы уруксааттар барагына кириңиз. Эгерде колдонулган материал Amnesty International уюмунан тышкары башка автордук укуктун ээсине таандык болсо, бул материал Creative Commons лицензиясына кирбейт.

Алгач 2023 – жылы “Amnesty International Ltd” тарабынан жарыяланды.
Peter Benenson House,
1 Easton Street
London WC1X 0DW, UK

Сентябрь 2023

Индекс: POL 32/7067/2023 Kyrgyzstan

Оригинал тили: Англисче

Башка түрдө көрсөтүлгөн учурдан тышкары бардык сүрөттөр © Amnesty International уюмуна таандык.

Мукаба сүрөтү: © Private
© WeaponizingArchitecture

amnesty.org

**КАТ
ЖӨНӨТҮП
ӨЗГӨРТҮҮ
КИРГИЗ**

AMNESTY
INTERNATIONAL

